

REAKCIE SLOVENSKÝCH NÁRODNÝCH ČINITEĽOV VÝCHODNÉHO SLOVENSKA NA ZALOŽENIE MATICE SLOVENSKEJ PRED 160 ROKMI¹

Nadežda JURČIŠINOVÁ

Znak Matice slovenskej

Jednou z najvýznamnejších udalostí v slovenských dejinách v 19. storočí bolo založenie prvej oficiálne povolenej celonárodnej kultúrnej ustanovizne Slovákov Matice slovenskej (MS).² Jej zakladajúce valné zhromaždenie sa uskutočnilo pred 160 rokmi 4. augusta 1863 v Turčianskom Sv. Martine. Ako určoval prvý paragraf stanov bola spolkom pre „všetkých milovníkov národa a života slovenského, aby spoločnými silami pracovali na pozdvihnutí vzdelanosti a tým i na hmotnom dobrobyte slovenského národa“.³ Ako celonárodná kultúrna inštitúcia spojila Slovákov bez rozdielu konfesionalnej a politickej príslušnosti. Jej prvým predsedom sa stal biskup Štefan Moyses, prvým podpredsedom superintendent Karol Kuzmány, za doživotného čestného podpredsedu zvolili Jána Francisciho, ktorý mal hlavnú zásluhu na administratívnom vybavovaní povolenia Matice. Svoj podiel na jej ustanovení mal Rusín, pochádzajúci z východného Slovenska Adolf Ivanovič Dobriansky, ktorý svojou autoritou a vtedajším funkčným postavením prispel k získaniu povolenia na jej ustanovenie a stal sa i zakladajúcim členom MS. Ako priateľ Slovákov bol zvolený aj za člena matičného výboru, ktorý tvorilo 30 členov, z nich 15 bolo zakladajúcich a 15 riadnych členov.

Ako inštitúcia vytvorená a organizovaná Slovákami mala MS veľký význam pri ďalšom dvíhaní slovenského národného vedomia. Svoju pozornosť upriamila okrem iného aj na zberateľskú činnosť vyhľadávaním, zhromažďovaním a uchovávaním tlačených, rukopisných, obrazových, vecných, archeologických, prírodovedných a iných pamiatok z kultúrnych dejín Slovenska a Slovákov. Uvedenou činnosťou položila základy národnej knižnice, archívu a literárneho múzeu. Zaslúžila sa o zrod základov slovenskej vedy, utvorila šesť vedeckých odborov – filologický, literárny, historický, právnicko-filozofický, matematicko-prírodovedný a hudobno-spevný.

- 1 Príspevok vznikol v rámci projektu APVV č. 19-0058 *Multietnicita a multikonfesionalita a ich vplyv na spoločenský, politický a kultúrny vývoj okrajových oblastí v prvej polovici 20. storočia (na príklade východného Slovenska a Podkarpatskej Rusi)*.
- 2 Slováci už v predchádzajúcom období sa snažili o založenie kultúrnej inštitúcie. Prvý návrh – úvaha o možnosti založenia Matice slovenskej – vznikol krátko po založení Matice srbskej v roku 1826. Vyslovil ho Pavol Jozef Šafárik v listoch napísaných v roku 1827 Jánovi Kollárovi a Martinovi Hamuljakovi. Potom nasledovali ďalšie pokusy. Bližšie: WINKLER, Tomáš, ELIÁŠ, Michal a kol. *Matica slovenská. Dejiny a prítomnosť*. Martin: Matica slovenská, 2003, s. 32-40.
- 3 Stanovy Matice slovenskej. In *Z prameňov našich dejín*. Bratislava: SPN, 1974, s. 208-209.

Po čase k nim pribudol aj odbor spisov pre ľud. Matica slovenská vydávala prvý slovenský vedecký časopis *Letopis Matice slovenskej*, ktorý od tretieho čísla uverejňoval príspevky z jednotlivých vedných odborov. Realizovala aj vydateľskú činnosť. Snažila sa aj o hmotné povznesenie slovenského národa. Poskytovala štipendiá študentom, podporovala slovenské gymnáziá a udeľovala pôžičky jednotlivcom i obciam. Svoju ľudovýchovnú činnosť orientovala tak, aby prispela k odstráneniu biedy ľudu a aby ho aj hospodársky povzniesla.

Východné Slovensko sa len v malej miere podieľalo na rozvoji MS, pretože v regióne pôsobilo len malé množstvo slovenskej národne-vedomelej inteligencie, ktorá by bola schopná rozvíjať jej aktivity a aktivizovať slovenský národný život. Z 1 112 členov MS v roku 1867 bolo na východnom Slovensku 51, najvýchodnejší bol zaregistrovaný košický učiteľ Ján Tomášek (brat Samuela Tomášika). Východoslovenské členské zastúpenie tvorili osobnosti ako Karol Samuel Benjamín Szereday za Zemplínsku župu, Ján Tomáško za Abovskú župu, najintenzívnejšie aktivity vyvinuli členovia zastupujúci Spišskú župu – Ladislav Zábojský, Eduard Korpónay a Štefan Mišík, za Šarišskú župu to bol najmä Jonáš Záborský, Baltazár Ružiak, Bohuš Nosák-Nezabudov a ďalší. Účastníkom valného zhromaždenia bol Jonáš Záborský, ktorý prispel na činnosť MS členským príspevkom 100 zlatých a zároveň sa prihlásil za zakladajúceho člena MS. Zakladajúcim členom bol tiež rímskokatolícky kňaz zo Spiša pôsobiaci v Hnilci Štefan Mišík. V nasledujúci deň 5. augusta uskutočnili členovia prvé zasadnutie MS, na ktorom J. Záborského zvolili za správcu zbierok Matice slovenskej v Šarišskej župe, no ťažko niesol to, že ho nezvolili za člena výboru. Ako správca mal na starosti reprezentovanie MS na Šariši, dohliadal na ročné vklady, riadil peňažné zbierky a staral sa aj o ostatné finančné dary. Členom MS neustále dodával matičné vydania. O plnení týchto úloh priebežne informoval popredného slovenského historika 19. storočia Františka Víťazoslava Sasinka.

Ani v prvom období účinkovania MS východné Slovensko nebolo vylúčené z jej vedeckých snáh. J. Záborský bol členom historického odboru a archeologicko-historického pododboru. V *Letopise MS* uverejnil viacero prác o dejinách východného Slovenska, napr. *Historické pamätnosti v župe Šarišskej*. Medzi historikov matičiarov radíme aj Š. Mišíka, ktorý sa po zatvorení MS pokúšal ju obnoviť. V právnicko-filozofickom odbore mal pracovať okrem ďalších aj A. I. Dobriansky. Gustáv Kordoš z Levoče podal návrh na vydávanie školských kníh na Slovensku a ponúkol preklad *Prírodopisu* českého slovakofila Rudolfa Pokorného.

MS zahrnuje do konceptu svojich stanov požiadavku na povolenie ustanovovať po celom území miestne „stanky“, ktoré by boli malou inštitúciou, regionálnym ohniskom pôsobiacim vo svojom okolí. Boli by v spojení s ústredím a ním inštruované. Kompetentnými úradmi bola táto požiadavka zamietnutá. Členovia MS sa však nevzdali svojej myšlienky a vytvorili si v jednotlivých regiónoch obývaných Slováckmi matičné jednatelstvá. Zo 69 jednatelstiev bolo v roku 1874 na území východného Slovenska päť, a to v Revúcej, kde malo jednatelstvo 15 členov, v Rožňave s tromi členmi, v Spišskej Novej Vsi ich bolo 17, v Šariši osem členov a piate jednatelstvo bolo v Levoči. Aj keď vytvorenie jednatelstiev bolo úspechom MS, nedokázala ich dostatočne využiť. Jednatelia boli iba vyberačmi príspevkov, kolportérmi kníh a získavateľmi nových členov. Táto skutočnosť sa výrazne prejavila v pôsobení jednatelov na východnom Slovensku. Veľmi aktívni a agilní boli najmä jednatelia na

Spiši a v Revúcej. Živý kontakt s MS mali aj slovenskí študenti študujúci v Levoči spolu so svojimi profesormi Martinom Čulenom a D. Kordošom, ako aj slovenskí študenti na prešovskom evanjelickom a. v. kolégiu. Jednou z prioritných úloh MS bolo získavanie literárnych, umeleckých, vedeckých a starožitných zbierok so zámerom zriadiť slovenské národné múzeum. Iniciatívne si v tomto smere počínal Andrej Bíloveský z Bardejova, ktorý vo svojom okolí zozbieral pre MS materiály a v roku 1873 jej poslal 44 rôznych listín.

MS udeľovala čestné členstvo. Za jej čestných členov boli na 2. valnom zhromaždení zvolení predstavitelia slovanských národností, jedným z nich bol uhorský Rusín, gréckokatolícky biskup Jozef Gaganec, pôsobiaci na východnom Slovensku. Vedúcim predstaviteľom MS a Slovákov udeľovalo mesto Turčiansky Sv. Martin svoje čestné občianstvo. V roku 1863 ho dostali Štefan Moyses, Ján Francisci, Š. M. Daxner, Karol Kuzmány, J. M. Hurban a Ambro Pivko. V tom istom roku čestnými mešťanmi Turčianskeho Sv. Martina sa stali aj významní predstavitelia slovanského kultúrneho života medzi nimi aj A. I. Dobriansky. V roku 1867 sa MS usilovala o rozširovanie slovanskej spolupráce a s týmto zámerom vypracovala a rozposlala Príhlas Matice slovenskej Chorvátom, Čechom, Moravanom Slezanom, Srbom, Poliakom a Rusinom.

Na počesť svojho založenia MS každoročne usporadúvala v Turčianskom Sv. Martine národné slávnosti, ktoré sa stali prehliadkou slovenskej kultúrnej aktivity. K ich účastníkom patrili aj evanjelický kňaz Juraj Kello – Petruškin, pôsobiaci v Bardejove. V pravidelných augustových slávnostiach sa pokračovalo aj po zrušení MS uhorským ministerstvom vnútra na čele s Kolomanom Tiszom v roku 1875. Najprv 6. apríla 1875 zastavil činnosť MS, po ktorom nastali útoky proti jej pôsobeniu a jej činiteľom v provládnej tlači, zvlášť na stránkach banskobystričského časopisu *Svornosť*, na ktoré slovenskí národní činitelia reagovali v slovenskej tlači a žiadali ukončenie vyšetrovania MS, ktorá bola napokon nariadením ministerstva vnútra 12. novembra 1875 zatvorená. Po násilnom zrušení MS sa Slováci usilovali o jej obnovenie, ale neúspešne.

Použitá literatúra:

- SEDLÁK, Imrich. *V Čierťažiach búrok*. Martin: MS, 2001, s. 215 – 229. ISBN 80-7090-593-X
- SEDLÁK, Imrich (Ed.) *Matica slovenská v národných dejinách*. Martin: MS, 2013.
- WINKLER, Tomáš – ELIÁŠ, Michal a kol. *Matica slovenská : dejiny a prítomnosť*. Bratislava: MS, 2003. 495 s.
- WINKLER, Tomáš. *Matica slovenská. Vrastanie do času*. Martin: MS, 2013.
- FEDOR, Michal. *Poslanie a program MS na východnom Slovensku*. Martin: MS, 1966, 210 s.
- Stanovy Matice slovenskej. In *Z prameňov našich dejín*. Bratislava: SPN, 1974, s. 208-209.